

MERÉNYI ANNAMÁRIA

„...’S AZ IFJU KILENCZ ESZTENDEIG GYALULGATHAT RAJTOK”

Ungvárnémeti Tóth László korrekciós írói gyakorlata

(A’ *Tisztválasztás*, az *Attila*, és *Marull...*, a *Hermíne* és *Az istenesülés dicsősége* c. költemények variánsai)*

1. A költemények bibliográfiai adatai

Ungvárnémeti Tóth László legtöbb versének nem maradt fenn autográf kézírata. Költői életművét egy kézirat, nem autográf, vélhetően másolatban megmaradt kolligátum,¹ két nyomtatott kötet,² korabeli folyóiratokban megjelent 10–12 vers és néhány kéziratban maradt költemény alkotja. A szerzőnek összesen négy olyan, több változatban is fennmaradt verse létezik, melyek esetében autográf manuscriptummal is rendelkezünk. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a költőtől ennél több kézirat is fennmaradt, utóbbi szövegek esetében azonban nem beszélhetünk variánsokról: egyik részük egyáltalán nem került közlésre, a másik csoport darabjai esetében pedig a manuscriptum és a kiadott változat között nincsenek különbségek. A négy, fent említett költemény címe: A’ *Tisztválasztás*; *ATTILA*, és *MARULL (Romanze)*; *Hermíne*; *Az istenesülés dicsősége*. A bibliográfiai adatok a következők:

1. A’ *Tisztválasztás* autográf kézírata *Óda: A’ Tisztet Választás* címmel az MTA Könyvtára Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye, M. Ir. Lev. 4-r. 30. számú iratcsomó: *Magyar és görög versek Ungvárnémeti Tóth Lászlótól* c. anyagban maradt meg. Megjelenései: A’ *Tisztválasztás*, Erdélyi Muzéum, 1815, II, 100–101; A’ *Tisztválasztás* = UNGVÁRNÉMETI TÓTH László *Versei*, 1816, 20–21.

2. Az *ATTILA*, és *MARULL (Romanze)* című románcnak létezik egy kézirat és egy ahhoz képest jelentős korrekciókat tartalmazó nyomtatott variánsa: *Marull története: Romanze* = Ungvárnémeti Tóth László *levelei Kazinczy Ferenchez*, autográf kézirat, MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 30-as számú iratcsomó; *ATTILA*, és *MARULL (Romanze)* = UNGVÁRNÉMETI TÓTH László *Versei*, 1816, 47–49.

3. A *Hermíne* c. költemény több címmel, öt (pontosabban négy) változatban maradt fenn. Manuscriptuma: *Oda Herminéhez: A Pythiai Tizedik Hymnus’ mértékin*, MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 30. számú iratcsomó: *Magyar és görög versek Ungvárnémeti*

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

¹ UNGVÁRNÉMETI TÓTH László, *Niza vagy is másképpen a’ senge szerelem dallokban*, kézirat, Sárospatak, 1808–1810 (Szűry-gyűjtemény, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár).

² UNGVÁRNÉMETI TÓTH László *Versei*, Pesten, Trattner János Tamás betűivel, 1816; UNGVÁRNÉMETI TÓTH László *Görög versei: Magyar tolmácsolattal*, Pesten, Trattner János Tamás betűivel, 1818.

Tóth Lászlótól. Az autográf kézirat mellett, még a szerző életében, négy közlése is volt a műalkotásnak, melyek közül az első és a második nyomtatvány szóról szóra megegyezik, vagyis variánsoknak nem tekinthetők: *Oda Herminéhez: A Pythiai Tizedik Hymnus' mértékin*, HaszMul, 1817, II/25, 195–198; *Gyász-tisztelet Hermine Császári Főhercegnének Anhalt, Bernburg, Schaumburg fejedelmi aszszonyának, Josef Austriai Császári Főherceg Magyar Ország Nádora feleségének halálára: Óda (a' Pythiai Tizedik Hymnus mértékein)*, Pesten, Trattner Tamás János betűivel, 1817; továbbá: *Óda Herminéhez (a' Pythiai Tizedik Hymnus mértékein) = A' Költőnek remekpéldáiról, különösen Pindarról, 's Pindarnak Versmértékiről*, TudGyűjt, 1818, VI, 83–86; *Hermine = UNGVÁRNÉMETI TÓTH László Görög versei: Magyar tolmácsolattal*, 1818, 14–23.

4. *Az istenesülés dicsősége* magyar nyelven két címmel, két változatban maradt fenn: *Az istenesülés dicsősége*, MTA Kézirattár, MS 1376, autográf kézirat; *Az Istenülés dicsősége = Kazinczy Ferenc levelezése*, MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 35. számú iratcsomó; nyomtatásban: *KAZINCZY Ferencz Levelezése*, az MTA Irodalomtörténeti Bizottsága megbízásából kiad. VÁCZY János, Bp., Akadémiai, 1907, XVII, 8–11. A pindaroszi ódának egy korai, még Ungvárnémeti Tóth László életében keletkezett, német nyelvű fordítása is fellelhető (*Der Glanz der Vergötterung*, MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 35. számú iratcsomó = *KazLev.* XVII, 8–11).

E dolgozatban Ungvárnémeti Tóth klasszicista írói gyakorlatával foglalkozunk: a fent megnevezett négy költemény variánsainak elemzése során a szerzői korrekció jellegzetes vonásait tárjuk fel.

2. Kazinczy tanácsai és a szövegek potenciális recenzensei

Ungvárnémeti Tóth vélhetően 1814 márciusában jelentkezett be Kazinczynál. Az avató ceremónia első lépéseként a jelölt Széphalomról választ kapott. E levél sajnos elkallódott, így csak a viszontválaszból következtethetünk annak tartalmára. A kiválasztottakat megillető sorok, valószínű, a barátság kultuszának jegyében íródtak. A gyakorlati versírási tanácsok, az ortográfiai és nyelvhelyességi hibák lajstroma éppen annyira kellékei lehettek a szakralizálás első lépcsőfokának, mint a kiemelkedő szerzők olvasására buzdítás és a már kanonizált barátok listája. Kazinczynak egyetlen olyan levele maradt fenn, melyben hosszabban is elmélkedik a köréhez nemrég csatlakozott új tehetségről, s abban valójában a bevett mester-tanítvány viszony jegyeit fedezhetjük fel. Széphalom vezére a Kölcsey Ferencnek, 1814. április 9-én küldött levelében a javítás szükséges voltának hangsúlyozása mellett érvel: az epigrammákban nincs point, ezek a versek a megkívántnál hosszabbak is, a szerző művei nem elég tömöttek, majd véleményét a „Szeretni fogom ha hamar ki nem jönnek, 's az ifju kilencz esztendeig gyalulgathat rajtok” megjegyzéssel nyomatékosítja.³

³ *KazLev.* XI, 333.

1814 és 1816/18 közt Ungvárnémeti Tóth szövegei, vélhetően Kazinczy korrekciós javaslatai hatására, jelentős módosításokon eshettek át. Külön sajnálni lehet, hogy csak Ungvárnémeti Tóthnak a széphalmi mesterhez postázott levelei maradtak fenn,⁴ Kazinczy válaszai – az egyetlen, 1818. november 16-án kelt, a Tóth Lászlót köszöntő epigrammát tartalmazó és a szerzőnek a Terhes Sámuel református lelkésszel folytatott irodalmi vitájára is utaló irományát leszámítva – valahol lappanganak. A javítások valószínűleg érintették a szövegek hang- és szóanyagát, a sorok és strófák tördelését, a címadást, továbbá a költemények csiszolása során a versek terjedelme is változhatott: bizonyos egységek bekerültek, más részeket pedig törölt a szerző. Ungvárnémeti Tóth már második jelentkezésekor arra kéri az irodalmi vezért, hogy szövegei korrigálásában vegyen részt, vagyis alkotótársi hatáskörrel ruházza fel: „Méltóztassék a’ Tekintetes Úr meg hányni ’s vetni ime’ Verseket, ha vallyon meg érdemlik é, hogy napfényt lássanak, vagy nem? Mellyik jobb, ’s mellyik maradhat ki? Meg vagyon é benne az igaz Hellenismus, vagy sem? Jól vagynak é fel tétetve a’ hangjelek, (accentus) vagy nem? – Ez a’ két utóbbi pont leg nagyobb nehézség előtttem.”⁵ Az idézetből kiolvasható, hogy Tóth László saját szövegei kapcsán megfogalmazódó bizonytalanságai több szinten mozognak: határozatlan a művek közlésének kérdésében, nehézségeket lát az alkotások szelektálásában, kétségei támadtak a textusok görögsége és a hangjelek megfelelő alkalmazásának tekintetében. Nem sokkal később a kéziratok gyomlálásáról és a manuscriptumok számának növekedéséről számol be,⁶ továbbá egy hónap múlva már Kazinczynek a kötet felosztására tett javaslatai felett örvend.⁷ Az utóbb említett levél további két összefüggésben is fontosnak tűnik: egyrészt ismét megköszöni a korrekcióhoz elengedhetetlen javaslatokat: „Azon észrevételek, mellyeket a’ Tekintetes Úr tsekély munkáimra tenni méltóztatott, mind olly nyomósok, mellyekre a’ Tekintetes Úr nevének hozzájok járulta nélkül is hajlanom kellene”;⁸ másrészt a bíráló megjegyzések felé is megértést és lojalitást mutat: „...nem kevésé gyönyörködém a’ Tekintetes Úrnak egyenes, és valóban igaz ítéletén.”⁹ 1815 októberében egy nemrégiben történt korrekciós munkáról, továbbá a korpusz két részre történő bontásáról értesíti Kazinczyt: „...görög verseimet szép darabokkal meg szaporítva; – a’ Tekintetes Úr tanácsa szerént, egyéb munkáimtól külön választva; magyarázattal, jegyzetekkel, ’s egy rövid critizáló Szótárral meg bővítve, újonnan le tisztálhattam...”¹⁰

⁴ A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában, Kazinczy Ferenc hagyatékában Ungvárnémeti Tóthnak összesen 24 eredeti kézírású, Kazinczy Ferenchez szóló levele maradt fenn (M. Ir. Lev. 4-r. 30), amelyek mindegyike szerepel Váczy János kiadásának XI–XVII. kötetében. Ungvárnémeti Tóth Kazinczyhoz szóló egyetlen levele: *Kazinczy Ferenc levelezése*, MTA Kézirattár, M. Ir. Lev. 4-r. 121 = *KazLev.* XVI, 236.

⁵ *KazLev.* XI, 267.

⁶ *KazLev.* XI, 304.

⁷ *KazLev.* XI, 351.

⁸ *KazLev.* XI, 351.

⁹ *KazLev.* XI, 351.

¹⁰ *KazLev.* XIII, 226.

Ungvárnémeti Tóthnak a széphalmi mesterhez küldött leveiből kiolvasható, hogy a poéta Kazinczyt és barátait tekintette szövegei első számú bírálóinak. 1814 tavaszán műveit recenziálás végett a kör vezérének kívül Szemere Pálhoz és Vay Ábrahámmal kívánta eljuttatni, a görög nyelvű költemények kapcsán pedig a költészet- és szónoklattant oktató sárospataki professzorra gondolt: „A’ görög verseket pedig meg mutatom még Professor Kézi Mózes Úrnak is, hogy a’ melly hibákat észre venne benne, igazítsa.”¹¹ Ugyanebben a periódusban Ungvárnémeti Tóth három görög nyelvű epigramma kíséretében e sorokat küldte Széphalomra: „Azt pedig, hogy Kölcsey Úrral látassam, el nem mulasztom, – hallom, hogy különösen jó görög.”¹² A széphalmi irodalomszervezőn keresztül a görög epigrammák ugyanazon darabjai Rummy Károly Györgyhez és Kölcsey Ferenchez is heteken belül eljutottak, valamint Ungvárnémeti Tóth egyik megjegyzéséből arra lehet következtetni, hogy a pesti universitás esztétika tanszékének professzoránál is jártak a későbbi kötetek anyagai: „Schediusz nagy dicsérettel adta vissza.”¹³

3. A javítás típusai

A korrekciós munka első szintje a hangzóanyagot érinti. Az egyes átírások során a szövegek kiműveltebbekké válnak, bár időnként előfordul, hogy a szerző a későbbi variánsok esetében a korábbi, kevésbé stiláris megoldáshoz nyúl vissza. Néhány általános törvényszerűséget emelünk ki: bizonytalan a hosszú–rövid magánhangzó-kezelés, bár tendenciózusabb a rövid helyett a hosszú hangok alkalmazása. A mássalhangzókat tekintve előfordul, hogy az s zs-nek, a ts cs-nek, a tz c-nek felel meg. A magánhangzók nyújtása mellett, egyes variánsokban hosszú mássalhangzókat alkalmaz. Itt jegyzendő meg, hogy a hosszú sz-eket időnként duplázza (szsz). A szóhasználatban látható, hogy a kiemelésre szánt főneveket gyakorta nagybetűvel írja. Erősen ingadozik az igék és az igekötők egybe-, illetve különírása.

A’ *Tisztválasztás* autográf kézírata és az első, az Erdélyi Múzeum hasábjain megjelent nyomtatott változata közt több eltérés is érzékelhető, melyek mindegyike a szöveg stilaritását erősíti: Nevök – Nevek, tsak – csak, tserélnek – cserélnek, tsinálják – csinálják, volnék – volnék, Elejébe – Elébe, meg essék – megessék, Válaszszatok – Válasszatok. Érdekes módon az 1816-os kötetben közölt variánsnál sok esetben az első változathoz tér vissza: pl. nevök, mivel csak, Válaszszatok. A *Marull története: Romanze c.* kézirat és a szövegnek a *Versei c.* kötetben nyomtatott változata közt az alábbi, lényegesebb eltéréseket tapasztaltuk: Vólt – Volt, Tsekély – Csekély, Tzudarka – Czudarka, Vatzogtatá – Vaczogtatá, szüntelen – szüntelen, szóll – szól, óldja – oldja, Ditséri – Dicséri. A *Hermine* egyes szövegváltozatai sorában történt korrekciókat a következő módon foglalhatjuk össze: 1 (kézirat) → 2 (HaszMul) és 3 (önálló közlés), a stiláris fokozó változtatások: Szállya – Szállja, szelid – szelíd, indulatokkal – indulatokkal,

¹¹ *KazLev.* XI, 259.

¹² *KazLev.* XIII, 227.

¹³ *KazLev.* XIII, 502.

Tellyes – Teljes, uj – új, Boldogúlt – Boldogult; 1 (kézirat) → 2 (HaszMul) és 3 (önálló közlés), a stílusgyengítő korrekciók: Böcsét – Bötsét, aludt – alutt, gyümölcs – gyümölts, oly – olly, Asszony – Aszszony; 1 (kézirat) → 2 (HaszMul) és 3 (önálló közlés), nagybetűs kiemelések: feleség – Feleség, reménység – Reménység, vagyont – Vagyont; 1–3 (kézirat, HaszMul, önálló közlés) → 4 (Pindarosz-tanulmány) közti eltérések: isteni – Isteni, cs-, cz-, szsz-alakok, az ige–igekötő leírása ingadozik, az ul-ül képző hosszú magánhangzóval (ül-ül) szerepel, aludt helyett alutt; 5 (*Görög versei...*): cs-, cz-, szsz-alakok, az igekötőt és a mögötte álló igét következetesen egybeírja. *Az istenesülés dicsősége* esetében a kézirat és a Kazinczynak elküldött változat közt a következő, fontos változtatások fedezhetők fel: szüzek – szüzek, szívében – szívében, repülnék – repülnék, sugárihoz – sugárihoz, igaz – Igaz, irigyek – Irigyek, lepi-bé – lepi-be, körül öntött – körülöntött, le száll – leszáll, barátság – Barátság, szentnél – Szentnél, istenidet – Istenidet, egység – Egység, isten – Isten, jelesb – jelesbb, koszorú – Koszorú.

A négy költemény átdolgozása során gyakorta variálódnak a szókezdő pozícióban, illetve a sorok elején álló kis- és nagybetűk. E változtatások *A' Tisztválasztás* esetében nem stílus szándékkal, hanem a szöveg újratördelése miatt történnek, az *Attila, és Marull...* c. románcnál pedig ezek a cserék nem jellemzők. A *Hermine* egyes változatai meglehetősen erős korrekción esnek át, s ezek az átírások a sor- és strófaszerkezeteket, s ezáltal a szókezdő betűket is erőteljesen érintik. E pindaroszi óda esetében egyetlen olyan javítás fedezhető fel, mely esetében a kisbetűs szókezdő nagyra történő cserélése stílus szándékkal következik el: a kéziratban, a Hasznos Mulatságokban megjelent szövegváltozatban, továbbá az utóbbival teljesen megegyező önálló közlésben az isteni, a Pindarosz-tanulmányban olvasható variánsban pedig az Isteni szó szerepel. Annál érdekesebb ebben az összefüggésben *Az istenesülés dicsősége* (módosított címmel: *Az Istenülés dicsősége*) c. vers, ahol is a második textusban az elsőhöz képest az egyes sorokon belül több olyan nagybetűs kifejezés is szerepel, melyeket előzőleg kicsivel írt. Többek között: Szép, Bölcsesség (!), Sakseselyúnél, Barátság, Szentnél, Istenidet, Egység (!), Isten, Koszorú.

A korrekció természetesen a költemények szóanyagát sem hagyja érintetlenül. *A' Tisztválasztás* c. ódánál három olyan átírást emelhetünk ki, melyek a szöveget kifejezőbbé teszik: Papotska – Prédikátor, Seborvos – Orvos, betegnek – szenvedőmnék. A románc két variánsa közt minimális mennyiségű szócsere történik, s azok a szöveg egészét nem árnyalják: a nyomtatott változatban a köszönti kifejezés helyett az üdvözlő szerepel, a tsalárd, bohó szószerkezet pedig bohó, czudarra módosul. A *Hermine* kéziratának és az első kettő, azonos szövegű közlésének a szóanyaga lényegében teljesen azonos. Ezekhez képest jelentős mennyiségű változtatást eszközölt a Pindarosz-tanulmányban és az 1818-as bilingvis kötetben szereplő szövegváltozatokban. A teoretikus értekezésben olvasható textust a műformát felhasználók számára mintaszövegnek szánta. Az e változatban eszközölt módosítások – többek között – erőteljesebben fejezik ki a szülés közben elhalálózott asszony tragédiáját: virágok illatozó – reménynek illatozó, 'S Gazd' asszony éldegél – Örömben éldegél, Férfi – Halottja, Vidító – Jutalmas, Oltvány – Csemet. Az 1818-as kötetben közölt variáns 11 átírása közül pedig csupán a négy legfontosabbat mutatjuk be:

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
200: . CZKK évfolyam 6. szám

az i/Isteni szó a görög mitológiában szereplő Olümpra változik, a mindkét antik monda-
körben szereplő, a születés istennőjének tekintett római Lucina görög megfelelőjére,
Ilithüjára módosul, a Hunnia kifejezést a kevésbé idegenen hangzó Magyarok váltja fel,
a Géniuska helyett a születendő csecsemőre pontosabban utaló Gyermekecske áll. *Az*
istenesülés dicsőségénél összesen két, kevésbé lényeges kifejezést (Hű – Ah, cselekszik
– teszen) modifikál.

A szövegkorrekció szerves része a sorok és versszakok átstrukturálása. *A' Tisztválasz-*
tás kéziratos változatához és a folyóiratban történő közléséhez képest a *Versei* c. kötet-
ben közzétett variáns utolsó sorai jelentősebb, de a költemény alapvető mondanivalóját
nem érintő átíráson esnek át:

De mivel csak egyre érek,
Válaszszatok, Leánykák,
Mi legyek, 's miket tsináljak,
Hogy hasznomat vegyétek
(kézirát, 40–43. sor)

De minthogy egyre érek
Válasszatos leánykák,
Mi légyek, 's mit csináljak
Hogy hasznomat vegyétek
(Erdélyi Muzéum, 40–43. sor)

De mivel csak egyre érek,
Válaszszatok, Leánykák.
Mellyik dologra szánjam
Ezek közül erőmet,
Hogy hasznomat vegyétek?
(*Versei*, 28–32. sor)

Az ATTILA, és MARULL (Romanze) és *Az istenesülés dicsősége* c. költeményeknél a
sorokon és strófákon belüli változtatások minimális mértékűek. Hasonló megállapításo-
kat tehetünk a *Hermine* kéziratarra és az első két, szó szerint megegyező közlésére. Annál
több korrekció történik a Pindarosz-tanulmányban és a bilingvis kötetben nyomtatott
variánsokban. A teoretikus értekezésben olvasható szöveg sorokon belüli változtatásai a
következő módon tipizálhatók: 1. új sor alkotása teljes átírással, 2. meglévő szavak át-
strukturálása, a régi kifejezések némelyikének felhasználásával, 3. új szavak beillesztése
a sorba, ill. szócsere. Nézzünk ezekre vonatkozóan konkrét példákat!

1. Hol ő a' gyök-erő kisugárzott / Fényében osztozik → Hol ő az örök Istenek éltető /
Szerelmöket szedi

1. Midőn túl tekint körén → Midőn felveté szemét

1. Menyekzői szövétnek az ünnepi / Óltár (Oltára) biborjain → Szövétnek az arany Hymen ünnepi / Öröm biborjain
2. Boldogtalan! ha ő bukik, / 'S terhe alá rohan → 'S ha ő bukott a' terh alá, / Férje boldogtalan!
2. Böcsét az anyyával (az anyával); az érzékeny anya széllyel → Az önnböcsöt érde-
mes anyyával, ki alig néz / Körül:
2. Szeretett Feleség! hú leány, 's Anya! / A' kit kesergünk → Gyötrelmes Anya, 's hú
Feleség vala, / Kiért szomorkodunk
3. virágok illatozó → reménynek illatozó
3. Hogy maga helyett → Maradna helyette

Úgy véljük, ezek a módosítások a mitologikus jelleg erősödését vagy éppen tompítását szolgálják, továbbá segítségükkel a költemény karakteresebb és kifejezőbb lesz. Érde-
mes felhívni a figyelmet arra, hogy a szerző a *Görög versei...* c. kötetben közzétett tex-
tus esetében általában visszatér az első változatokhoz, bár időnként a Pindarosz-tanul-
mányban lévő szövegvariánssal vegyíti azokat, máskor pedig teljesen új megoldásokat
eszközöl.

Az általunk vizsgált szövegeknél az egyes változatok terjedelmének folyamatos mozgá-
sa tendenciózus: az alapszövegből bizonyos strófák elmaradnak, más versszakokkal pedig
bővül a költemény. A' *Tisztválasztás* c. ódánál az MTA Kézirattárában található és az
Erdélyi Muzéumban közzétett változatok 12 sorral hosszabbak, mint a *Versei* c. kötetben
megjelentetett textus. A 1816-os kötetben közzétett szövegből a korábbi variánsok 19–
22. és 30–37. sorai hiányoznak:

Ha meg Papotska vólnék
Minden beszédeimből
Ez vólna a' tanúság
Hívek! – szeressük egymást.

Ha Predikátor volnék
Minden beszédimből
Ez volna a' tanulság:
Hívek szeressük egymást.

Még ötvös is lehetnék! –
'S mindég gyűrűt tsinálnék, –
Ha erre vólna kedvem.
Minden Leánynak egy párt,
Minden legénynek egy párt,
Hogy hirtelen' meg essék
Minden dolog közöttök,
Mikor jegyet tserélnek.

(kézirat)

Még Ötvös is lehetnék,
'S mindég gyűrűt csinálnék,
Ha erre volna kedvem.
Minden leánynak eggypárt,
Minden legénynek eggypárt,
Hogy hirtelen' megessék
Minden dolog közöttök
Mikor jegyet cserélnek.

(Erdélyi Muzéum)

Az első rész törlésének biográfiai oka is lehetett, a lelkeszi pályának az orvosi hivatással
történt felcserélésével is összefüggésben állhat.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények 200: . CZKK évfolyam 6. szám

Az *ATTILA, és MARULL (Romanze)* esetében is különbözőségek láthatók a két változat közt: a kézirat 33–36. sorai a nyomtatványban nem szerepelnek, a manuscriptum 61–64. sora pedig egy szép bővítéssel 8 sorra egészül ki (57–64. sor) az 1816-os *Versei* c. kötetbe felvett variánsban:

Bravó! kiált, itt a' java
Tsak egy kis illetés!
Eván evóe vólt szava,
'S ugrált bakszökés,
(kézirat, 33–36. sor)

„Tüzet hamar, tüzet neki
Kiálta, – nagy tüzet!
Hogy mond ez a' tsalárd, bohó
Istennek engemet!
(kézirat, 61–64. sor)

„Tüzet legény, tüzet hamar
Kiálta, nagy tüzet!
Hogy mond ez a' bohó, czudar,
Istennek engemet.

„Tüzet legény, tüzet neki,
'S otromba versinek,
Hagyd süljenek meg éneki,
Ha még sületlenek”
(*Versei*, 57–64. sor)

Hermine: érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a kézirat a későbbi nyomtatványokhoz képest egy stróféval kevesebbet tartalmaz, így nincs meg a szabályos pindaroszi forma. A fennmaradt manuscriptumból a következő versszak hiányzik:

A' Lucina gyűlölte
Magyarnak! óh! ha fog érdemes
Férjed az ő sebhett
Szívére viszont örömrít lenni! ha találhat
Nemesb lelket az allság
A' Koronás Fók sorokban!
Böcsülheti zálogát
Szerelmednek, a' Te k/Kisdeditet,
Te bízád, 's Te hagyád azokat reánk,
Hogy bennök élj velünk.
(*HaszMul*, 57–66. sor; ill. *Gyász-tisztelet...*, 60–69. sor)

A' Lucina gyűlölte
Magyarnak áh! ha lel érdemes
Férjed az ő sebhett
Szívére viszont öröm írt! áh áh! ha találhat

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
200: . CZKK évfolyam 6. szám

Nemesb lelket az allság
A' Koronás Fők sorokban!
Böcsülhetni zálogát
Szerelmednek, a' te Kisdeditet;
Te bíztad azokat, 's te hagyád reánk,
Hogy bennök élj velünk.
(TudGyűjt, 57–66. sor)

Az Ilithúja gyűlölte
Magyarnak! óh! ha fog ér-
demes férjed az ő sebhett
Szivére viszont örömrít lelhetni? ha látand
Nemesb lelket az alság a' koronás
Fők között? Böcsösök gyermekid, nemes
Szerelmednek édes záloga, a' Magyarnál:
Te hagyád azokat reánk,
Hogy bennök élj velünk.
(Görög versei..., 49–57. sor)

Az istenesülés dicsősége esetében a strófák (és sorok) számát tekintve a két változat megegyezik.

A versek címe is folyamatos korrekción esik át. Az elsőként vizsgált költeményünknek a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában található autográf kézírata *Óda: A' Tisztet Választás* címmel szerepel, mely utóbb, az Erdélyi Muzéumban történt közlésben és az 1816-os *Versei c.* kötetben *A' Tisztválasztásra* módosul. A románc manuscriptuma *Marull története: Romanze* címmel olvasható, az ahhoz képest jelentős korrekciókat tartalmazó nyomtatott variáns pedig a szöveg tartalmát pontosabban kifejező *ATTILA, és MARULL (Romanze)*-ra módosul. A József császár feleségének elhunyt alkalmából szerzett pindaroszi óda kézírata és négy közlése esetében a következőkre figyelhetünk fel: a manuscriptum, a Hasznos Mulatságok 1817-es évfolyamában és a Pindarosz-tanulmányban szereplő variánsok címe – nem számítva a kisebb központoszási eltéréseket – lényegében ugyanaz, pontosan megjelölve a tárgyat és a műfajt: *Oda Herminéhez: A Pythiai Tizedik Hymnus' mértékin*. A műalkotásnak az 1817-es, a Trattner-nyomdában készült változatát Ungvárnémeti Tóth barokkos hosszúságú főcímmel látta el: *Gyász-tisztelet Hermine Császári Főhercegnének Anhalt, Bernburg, Schaumburg fejedelmi aszszonyának, Josef Austriai Császári Főherceg Magyar Ország Nádora feleségének halálára: Óda (a' Pythiai Tizedik Hymnus mértékein)*, mely az 1818-as bilingvis kötetben *Herminére* rövidült. Tóth László utolsó költeménye két, kisebb eltérést tartalmazó címmel maradt fenn: a Magyar Tudományos Akadémián őrzött példányban *Az istenesülés dicsősége*, a Kazinczy-levelezésben pedig *Az Istenülés dicsősége* címmel¹⁴ olvasható a változat.

¹⁴ *KazLev.* XVII, 8–11.